

Zakar András - Helembai Kornélia

A KÖZÉPISKOLAI TANULÓK PÁLYAVÁLASZTÁSI ELKÉPZELÉSEINEK
ÉRZELMI SAJÁTOSÁGAI

A felnövekvő fiatalok társadalomba való beilleszkedési folyamatának jelentős összetevője a pályaválasztás, amelynek leglényegesebb mozzanata a pályaválasztási döntés. A pályaválasztó tanulók természetesen igen különböző módon és eltérő intenzitással élik át érzelmileg is egyéni életutjuk e fontos eseményét, mivel a pályaválasztás többféle ellentmondással és sok feszültséggel telített folyamat.

A legújabb pályalélektani koncepciókban /Super, Holland, Rókusfalvy, Kosco, Ritoókné, Gurevics, Völgyesy, Seifert stb./ és a különböző pályaválasztási közleményekben az egész életútja fejlődésének átfogó szemlélete figyelhető meg. Ennek megfelelően a kutatások sora /Jaide, Klein, Schmidt, Schüttler, Kiss, Halmi, Gericke, Harday, Szende, Dietz, Xantus/ igazolta, hogy a tanulók munkamagatartásának összetevői meglehetősen fiatal korig nyulnak vissza. E területen számottevő egyéni különbségek már a serdülőkorban /12-14. életév/ jelentkeznek, amelyek végtelenül sokféle okra vezethetők vissza. Az egyes tényezők között a gyermeki személyiség /képesség, érdeklődés, motiváció, képzelet, érzelmi összetevők stb./ nyilván egyre nagyobb fontosságú a pályafejlődés szempontjából is. Ebből következően a

személyiségfejlődés általános törvényszerűségei és alapvető mechanizmusai jelentősen befolyásolják a pályaválasztási magatartás alakulását. E tekintetben elsősorban a modellkövetés rendkívüli jelentőségű, mivel a fiatalok élményeik alapján a pályaválasztással kapcsolatban különböző tartalmakat alakítanak ki saját maguk számára. Emberekről, pályákról, sőt konkrét tevékenységekről a modellkövető tanulás során jönnek létre azok a tartós élmények, amelyek későbbi munkához való viszonyulásukat, munkaszeretetüket, munkavégzésüket, s egész magatartásukat döntően meghatározzák. Ezért a pályaválasztási elképzelések érzelmi sajátosságainak pontos ismerete nélkülözhetetlen az eredményes pályára nevelésben.

1. A pályaválasztási folyamat affektív összetevői

A pályaválasztási tanácsadás elméleti kutatása már évtizedekkel ezelőtt megkezdődött. Ugyanakkor az első önálló pályaválasztási koncepció csak az ötvenes évek elején látott napvilágot. Ettől kezdve már nagyon sok tanulmányt jelentettek meg, amelyek a pályaválasztási tanácsadás különböző területeinek elméleti problémáit vizsgálták. Előjáróban továbbá megállapíthatjuk azt is, hogy századunk második felétől gyorsan elterjedt és sokoldaluan differenciált pályaválasztási koncepciók elméleti alapoziciói igen széles sávon helyezkednek el. A kezdeti próbálkozások után a statikus pályaválasztási elméletek /Seifert, 1977/ sokszintű együttesét követhetjük nyomon a történeti áttekintés során. A legújabb elméleti megközelítések szintén nagyon sokrétűek, amelyekre kivétel nélkül a differenciált elméletképzés jellemző. A különböző pályaválasztási teóriák egyik központi eleme az affektív-érzelmi szféra, amely döntő szerepet játszik a pályaválasztók közérzetének meghatározásában.

A modern pályalélektan nyitányaként tartja számon a tudomány Ginzberg 1951-ben megjelentetett tanulmányát, amelyben a mai pályaválasztási felfogás alapjait megvetette. Elméleti rendszerében az affektív tényezők jelentősek.

Ginzberg elképzelését természetesen hamarosan többen túlhaladták. A klasszikus pályalélektani felosztás szerint a pszichodinamikus felfogások kezdték a sort, majd a pszichoana-

litikus koncepciók következtek. A különböző szükségletelmé-
 tek ma már szintén csak tudománytörténeti jelentőségük, mi-
 vel képviselőik egyoldalú felfogásuk alapján a pályafejlődés
 igen fontos komponenseit /igy többek között az érzelmi sajá-
 tosságokat is/ figyelmen kívül hagyták. A döntéseméleti kon-
 cepciók pedig elsősorban motivációpszichológiai interpretá-
 ciókra épültek. A modellfelfogások szerzői főként a döntési
 folyamat alapfaktorainak feltárására irányították figyelme-
 ket. Így egészen speciális elméleti megközelítések is szület-
 tek, pl. az igényszint elmélete alapján teljesítménymotivá-
 ciós felfogások /Heckhausen, Rókusfalvy, Kleibek, Hersko-
 vits/.

A rendszerelméleten alapuló teóriák viszont egyoldalúan
 az anticipációt preferálják, amely a pályaválasztási folyamat
 valamennyi fázisában oly fontos közvetlen visszajelzés lehetősé-
 gét is biztosítja. Ezen elméletek legújabb változataiban
 természetesen az érzelmi kapcsolatok multidimenzionálisan
 ugyancsak összehasonlíthatók.

A szociológiai, szocioökonómiai és szociálpszichológiai
 indíttatású elméletek viszonylagos komplexitásuk ellenére is
 csak statikusan képesek megközelíteni a pályaválasztás lénye-
 gét. Ezen elképzelések szerint ugyanis a pályaválasztás fo-
 lyamata karakterisztikus fázisokra osztható, tartalma pedig
 a szociális interakciókban manifesztálódik /ide sorolható a
 Daheim-féle pályakényszer elmélete, vagy a Lüscher-féle pálya-
 szocializációs felfogás is, amelyek jelentős szerepet tulajdo-
 nítanak az érzelmi összetevőknek/. A pályaválasztás szocioló-
 giai, szociálpszichológiai megközelítésének legnagyobb hiá-
 nyossága megítélésünk szerint az, hogy képviselőik a szemé-
 lyes befolyásolásnak csupán mechanikus szerepet tulajdonítá-
 nak, ezáltal természetesen alábecsülik az egyéni spontaneit-
 ást és aktivitást is.

A statikus elméletek tehát nem képesek meggyőzően magya-
 rázni és kellően bizonyítani a pályaválasztás folyamatában a
 sokoldalú hatásrendszer érvényesülését. Így nemcsak az objek-
 tív szociális faktorok, hanem a befolyásolás egyéni érzékelé-
 se, méginkább annak értékelése is lényeges lehet. Mindezt ki-

zárólag csak a komplex pályaválasztási teóriák képesek összegezni.

Más összefüggésben pedig arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a pályaválasztás egyetlen elméletét sem tekinthetjük abszolút érvényűnek. Éppen ezért csak bizonyos rendező- és rendszerező elvek alapján tekinthetjük át a legujabb elméleti felfogásokat, amelyek kivétel nélkül érintik a pályaválasztás érzelmi összetevőit.

Elsősorban a fejlődés-elv érvényesítése tűnik legfontosabbnak a pályaválasztási tanácsadásban. Mindent mi sem bizonyítja jobban, hogy a kutatások egész sorozata foglalkozik napjainkban is a pályaválasztás gebetikus kérdéseivel.

Másodszor a személyiség-elvet tekintjük leginkább a pályaválasztás központi problémájának, amelyek között az érzelmi-affektív komponensek megkülönböztetett helyet foglalnak el. A különböző elméletek természetesen más és más felfogás alapján a személyiség eltérő oldalait preferálják a pályaválasztás folyamatában /pl. tipológiai jellegű megközelítések, a személyiség öntevékenységének előtérbe állítása, a dinamikus törekvések szerepének hangsúlyozása stb./.

A pályaválasztási tanácsadás harmadik alapelvének tartjuk a tevékenység-elvet. A tevékenységregulációs személyiségmodell pályaválasztásban való alkalmazási lehetőségeire Rókusfalvy mutatott rá elsőként. A környezet- személyiség- tevékenység dialektikus kölcsönhatása pedig nem jelent mást a pályaválasztás során, mint az önmegvalósítást, illetve az önmegvalósításra való törekvést.

Összefoglaló, integratív jellegű pályaválasztási elmélet kidolgozására még meglehetősen kevesen vállalkoztak. Így pl. Kohli ilyen jellegű kísérlete uttörő jelentőségű, mivel komplex, korábban részleteiben sem ismert modell alapvonásait dolgozta ki. Nézetének lényege, hogy az életutnormákat a személyiség pályaválasztási magatartásában közvetlen orientációs és regulációs faktorokként fogja fel. Ennek ellenére az a véleményünk, hogy az igazán komplex pályaválasztási elméletek kialakítása a tudomány későbbi feladata. Viszont már a mai próbálkozásaink is jelzik, hogy a pályaválasztás bonyolult és

rendkívül összetett kérdéseit csak többféle alapelv együttes alkalmazásával lehet igazán eredményesen megközelíteni, amelynek során az érzelmi-affektív összetevőknek különös jelentőséget kell tulajdonítani.

Megítélésünk szerint a pályaválasztás személyiségben rejlő feltételrendszerén belül az érzelmi-affektív összetevők alapkategóriát képeznek. Ennek ellenére közismert, hogy a pályorientáció érzelmi sajátosságainak vizsgálatával ezideig relative kevesen foglalkoztak. Ugyanakkor az "érzelmekek az életpálya minden szakaszában igen fontosak" /Csirszka, 1966/. Ennek megfelelően a pályaválasztás is sajátos emocionális színezettel és légkörrel rendelkezik, amely különböző szinten és mértékben tudatosan a személyiségben /Csirszka, 1966, Rókusfalvy, 1967/.

Az érzelmekek valójában elválaszthatatlanok személyiségünk egészétől, mivel viselkedésünk és magatartásunk valamennyi területét érintik. Legáltalánosabb értelemben mindez az életpálya folyamatában a személyiség munkatevékenységében nyilvánul meg és ezáltal a tevékenység regulációjában is fontos szerepet játszik /Rókusfalvy, 1982/.

Az érzelem és a tevékenység szoros összefüggésben állnak egymással, amely egyben kölcsönös kapcsolatot is feltételez. Az ember tevékenysége ugyanis mindenkor érzelmekek vált ki, másrészt a meglévő affektív sajátosságok szintén visszahatnak a tevékenységre, annak lefolyására, intenzitására stb. /Rókusfalvy, 1980/

Rubinstein /1964/ fogalmazta meg, hogy "az érzelmekek a személyiség egészének aktuális vagy tartós viszonyát fejezi ki a környező világhoz". Mivel valamennyi pszichikus folyamat háttérben érzelmekek állnak, ezért a pályalélektan régóta megkülönböztetett figyelmet fordít a személyiség affektív összetevőinek vizsgálatára, mint az életpályára való sikeres felkészítés fontos pszichológiai tényezőjére. E tekintetben különösen lényegesnek tartjuk a választott pályával való előzetes azonosulás érzelmi összetevőinek minél pontosabb megismerését.

Vizsgálataink során a hazai pályalélektani gyakorlatban

széles körben elterjedt Lüscher tesztet alkalmaztuk, de más diagnosztikai eszközeink /PFT, CPI, FPI stb./ is szinte kivétel nélkül adatokat szolgáltatnak a személyiség érzelmi szférájáról.

2. A középiskolások pályairányulásának érzelmi-affektív tényezői

A pályán való megfelelés egyik igen lényeges összetevője az érzelmi színezet, amellyel a személyiség leendő foglalkozásához közeledik. Így a középiskolai tanulók pályairányulásának érzelmi sajátosságai differenciáltan jelzik a fiatalok pálya/választási/ magatartásának alapvető tendenciáit.

A kutatások során a különböző vizsgálati csoportok affektivitásának, legjellemzőbb jegyeinek feltárása meglehetősen nehéz feladat. Lényegében egyetlen vizsgálati módszer eredményei alapján nem is lehetséges végleges következtetések levonása. Ezért a különböző hagyományos személyiségvizsgáló módszerekkel nyert eredmények és azok között mutatkozó kapcsolatok fő tendenciáinak irányai szerint elemezzük és összegezzük a pályaválasztó fiatalok affektivitását. Kutatásainkban az érzelmi szféra vizsgálatára elsősorban a Lüscher-féle szintesztet alkalmaztuk.

A korábbi vizsgálatok viszonylag kevés figyelmet fordítottak a szürke táblák értelmezésére. Munkánkban nagy jelentőséggel rendelkezik a szinteszt szürke árnyalatainak differenciált értékelése. Feltételezésünk szerint e módszerrel nyert eredmények igen hasznos információkat nyújtanak a tanulók alapvető érzelmi beállítódásáról.

1.sz. táblázat: A Lüscher-teszt adatai - szürke színek
első felvételi átlagsora

	1	2	3	4	5
Gimn. fiuk	3 1	0	4	2	
Gimn. leány	1	3	0	4	2
Szadm. fiu	2	4	1 3		2
Szadm. leány	2 3	4	0	1	

A számok a szürke árnyalatát jelölik: 1 - sötétszürke
2 - fekete
3 - világosszürke
4 - fehér
0 - közpszürke

Rókusfalvy-Povácsay-Sipos-Halmi szerint:

17-18 éves középiskolai fiuk: 3 0 1 4 2

17-18 éves középiskolai lányok: 4 3 0 2 1

Szadmunkástanuló fiuk: 2 3 4 1 0

Szadmunkástanuló leányok: 2 4 3 1 0

A középiskolai tanulókra jellemző gyakorisági rangsor a választásban a következő: +3 +1 -2. Az első helyen választott 3-as árnyalatot vizsgálati személyeink 41,6 %-a preferálta, az 1-el jelzett árnyalatot a fiatalok 30 %-a választotta második helyen és a 2-es árnyalatot a tanulók 28,4 %-a utasította el. Lüscher felfogásában és értékelésében ez a kombináció a nyitottság szituációjának felel meg, továbbá tendenciájában megjelenik valamiféle biztonságra való törekvés, amely az érzelmi stabilitás egyik fontos feltételét jelenti.

Ezzel párhuzamosan megmutatkozik a kiegyenlítési tendencia is, amely lényegében a vizsgálati szituációban való egyenrangúságra való törekvést jelzi. Továbbá a leányok esetében nagyobb a megnyugvás iránti igény, valamint az elutasított ár-

nyalat egyuttal bekapcsolja a "bizalmatlanságot" is.

A szakmunkástanulók közül talán a fiúk azok, akik a leg-szélsőségesebbek érzelmi alaphangulatukban, a leánytanulók viszont fokozott függetlenségi törekvéssel jellemezhetők.

Meglepő, hogy a közel azonos életkorú fiatalok különböző csoportjai /azaz különböző iskolatípusok/ szerint az elvárások jelentősen eltérőek a hangulati beállítódásban. A várankozási színezet szinte kivétel nélkül minden tanulóra érvényes, csak intenzitásában különbözik. A gimnáziumi fiatalok azok, akik elsődlegesen a feszültségmentes megoldásokra törekedve erőteljes kiegyenlítődési tendenciát mutatnak. A szakmunkástanulók /fiúk és leányok egyaránt/ az egyéni és saját megoldási lehetőségeiket helyezik előtérbe.

A második mérés alkalmával a hangulati beállítódás nem változott lényeges mértékben, talán a szélsőségek bizonyos fokig mérséklődtek. Mindez a bizalmatlanság csökkenését jelenti a vizsgálati személyek többségénél, amely a kiegyenlítődési tendencia egyidejű mérséklődésével járt együtt.

A szürke árnyalatok értékei alapján összességében megállapíthatjuk, hogy a gimnazisták nyitottabbak; továbbá fontosnak élik át /főként a leánytanulók/ a testi és lelki kiegyensúlyozottságot is. A szakmunkástanulók többnyire indulatosak, esetenként vállalva még a szembehelyezkedést is. Az elutasítás ugyancsak e tendenciát erősíti meg, mert jelzi a változásra és az önállóságra való törekvést, illetve az akadályoztatással szembeni ellenszenvet.

A középiskolai tanulók érzelmi állapotára sajátosan jellemző a színek /8 Fb/ választása /2.sz. táblázat/, mivel főként az első és második helyen választott színek tükrözik az egyén törekvéseinek alapvető tendenciáit. Vizsgálati csoportunkban a leggyakoribb választás az 1 és 5.

Az 1-el jelölt szín a kék /43,3 %/, amely az egyensúly, szeretet-igény /Mérei, 1970/, megelégedettség, kötődés, védettség-igény és -érzés, érzékenység, az érzelmek mélységének, a kapcsolat-készségnek, összegezetten mintegy a szociabilitásnak

2.sz. táblázat: A Lüscher-teszt adatai - 8 Fb súlyozott átlagsora első felvételnél

	1	2	3	4	5	6	7	8
Gimn. fiuk			1 5	3 0	2 6	4 7		
Gimn. leányok	1		5 3		6 0	2 4	7	
Szadm. fiuk		3 5		4 2	1 6	7 0		
Szadm. leányok		5 2	4 3	0 1	7 6			

A számok a színeket jelölik: 1 - kék
 2 - zöld
 3 - vörös
 4 - sárga
 5 - lila
 6 - barna
 7 - fekete
 0 - szürke

Rókusfalvy-Povázsay-Sipos-Halmi szerint:

17-18 éves középiskolás fiuk: 2 5 3 1 4 6 0 7

17-18 éves középiskolás leányok: 2 3 0 1 4 6 5 7

Szadmunkástanuló fiuk: 5 3 4 2 1 6 7 0

Szadmunkástanuló leányok: 5 2 3 4 0 1 6 7

mutatja" /Mérei, 1970/.

A középiskolások jelentős csoportja választotta még ezen kívül a 3-as szint; a vöröset, amely az intenzitást jelenti. Ez együtt járhat felfokozott ingerlékenységgel, továbbá rendszerint gyors reakcióképességgel párosul /Szilágyi, 1983/. A magatartásban ez természetesen sokféleképpen megnyilvánulhat /pl. gyakori az irányítás, amely ugyanugy támadás is lehet stb./.

3.sz. táblázat: A Lüscher-teszt adatai - I-D-O-P

F i u k

Dimenziók	Átlag alatti	Átlagos	Átlag feletti
I	55,8 %	32,3 %	11,9 %
D	85,2 %	14,8 %	-
O	100,0 %	-	-
P	73,5 %	26,5 %	-

L e á n y o k

Dimenziók	Átlag alatti	Átlagos	Átlag feletti
I	40,7 %	59,3 %	-
D	77,9 %	22,1 %	-
O	100,0 %	-	-
P	83,8 %	16,2 %	-

A második választásnál az 5-ös szín a lila /43,4 %/, amely az el nem kötelezettséget jelenti, valamint a kapcsolat-nélküliséget és rendszerint az "igazi kötődés-mentességet" is mutatja /Mérei, 1970/. Rókusfalvy vizsgálatai alap-

ján és értelmezésében a pályaválasztók körében a lila irrealitást jelent, de serdülőkorban még teljesen normális is lehet, főként szélső értékkel. Adataink ugyanezt erősítik meg, mert az e csoportba tartozó tanulók háromnegyedének indokolatlanul magas, vagy túlzottan alacsony szintű a pályaválasztási elképzelése.

A főként egyetemi továbbtanulásra készülő középiskolások második választása jórészt a 4-es szín. A sárga valójában a várakozás színe, jelentéstartamában pedig az érdeklődés és a könnyedség mutatható ki és az aktivitás főként a vállalkozási kedvben nyilvánul meg. Mérei a "4-es választást a "jó szociabilitás jegyek" csoportjába sorolja, amely a másokra lendületes hatást gyakorló magatartást jelenti. Vizsgálataink mindezt egyértelműen megerősítik, mivel elsősorban az orvosnak és a pedagógusnak készülnők tartoznak e csoportba.

A középiskolai tanulók érzelmi szféráját iskolatípusonként és a pályaválasztási elképzelések szerint eltérő intenzitású törekvések, különböző aktivitás és a fokozatosan kibontakozó tettvágy jellemzi. Az első két helyen választott színkonstelláció részben hasonlóságot mutat más vizsgálatokkal. A gimnázista fiatalok körében legerősebb az élmény- és a siker vágya. Az egyetemi továbbtanulásra készülnők a leginkább határozottak és pályaspecifikus személyiségtulajdonságaik /pl. az orvosi és a pedagógusi pályacsoportnál a szociabilitás stb./ a legjellemzőbbek.

Az elutasított színek ugyanagy reprezentálják az érzelmi szférát, mint a választottak. A középiskolai tanulók a 4-es és a 7-es szintűt elutasították el /30 %, illetve 37,5 %/. A sárga /-4/ és a fekete /-7/ színek elutasítása részben megerősíti a pozitív választás eredményeit, amely valójában a köztűtségmentesség-re való törekvést jelenti, illetőleg fokozott élmény-igényként értelmezhető. Az elutasított színek egyébként csak a fekete esetében egyeznek meg a korábbi vizsgálatok eredményeivel /Mérei, 1970, Rókusfalvy-Povácsay-Sipos-Halmi, 1971/.

A sárga mínusz változatban Lüscher értelmezésében a visszahuzódás, biztonságigény és a kitérő viselkedés. Ennél meg-

4.sz. táblázat: Az FPI-teszt adatai

Faktor	A tanulmányok			
	kezdetén		végén	
	x	s	x	s
1. Idegesség	4,65	2,62	5,85	2,78
2. Agresszivitás	3,53	1,94	4,80	2,49
3. Depresszió	5,82	3,16	6,70	3,67
4. Izgathatóság	4,23	2,19	5,29	2,40
5. Társ.készség	8,30	2,66	7,56	2,86
6. Oldottság	4,50	1,57	5,14	1,83
7. Főlérendelőd.	3,82	1,60	3,64	1,79
8. Gátoltság	5,66	2,63	4,90	2,43
9. Nyíltság	7,52	2,71	8,04	2,41
E Extraverzió	5,79	1,63	5,56	2,04
N Emóc., lab.	5,23	2,49	5,97	2,75
M Férfiasság	6,41	2,01	5,56	1,84

alapozottabbnak véljük Mérei interpretációját, miszerint a -4 a megbízhatóságot jelzi és ezáltal a kedvező szociabilitásjegyek csoportjába tartozik.

A fekete /-7/ e változatban általában a kompromisszum-kép telenség jele, amely semmiféle kötöttséget nem tűr. Ugy véljük, hogy ez főként egyes fiatalok közömbösségét tükrözi, amely természetesen korántsem általános.

A variációs oszlopok /3.sz. táblázat/ ugyancsak megerősítik vizsgálati eredményeinket. Így a középiskolai tanulók kötődési készsége sok tekintetben nem kellő mértékű, bár a fiuk 11,9 %-nál +I értéket kaptunk. A -D magas aránya pedig a laza, felelőtlen életvitelt jelzi és igen szélsőséges /mindegyik csoportnál 100 %-os/ szorongásos színezettel /-0/. A P oszlop szintén szorongó, visszahuzódó magatartás tulsúlyát mutatja.

Az érzelmi beállítódás kedvezőtlen tendenciáit jelző adataink feltehetően nem általános érvényűek a középiskolai korosztály egészére, de határozottan érzékeltetik az e területen jelentkező problémák súlyát.

A középiskolai fiatalok pályaválasztási elképzelései alapján természetesen sokkal differenciáltabb képet kapunk a populáció érzelmi életéről. E keretek között csupán néhány példán keresztül utalhatunk az affektív szféra főbb jellemzőire. Így pl. az orvosnak készülő középiskolások érzelmi sajátosságai jelzik a legnagyobb intenzitású törekvéseket. E tekintetben a negatív csoportot a pedagógus pályára irányuló képezik. Az aktivitás- és kibontakozás-vágy még erőteljes az un. egyéb csoportnál, majd csökkenő tendenciával az agrár és az ipari pályacsoport következik. Az élmény és a siker utáni vágyakozás intenzitásának mértéke szintén e sorrend szerint alakul /orvos, egyéb, agrár, ipari és pedagógus/.

A színválasztás gyakorisága közötti kapcsolatok alapján a középiskolai tanulók két alapvető csoportra oszthatók. Az első a kék és zöld, a második a pirosat és a sárgát választók között kimutatható összefüggés, azaz a kettős kombináció a leggyakoribb. Lüscher eredeti értelmezése szerint ez azt jelenti, hogy a piros-sárgát választók heterocentrikus autonóm,

vagy heteroautonóm személyiségtulajdonságokkal jellemezhetők. Pontosabban fogalmazva a másik személyt meghatározó tendencia dominál érzelmi világukban. Az autocentrikus heteronóm csoport viszont határozott függőségben él /természetesen ez is nagyon sokféle lehet/, amelyet nem fogad el.

A színválasztások alapján kialakult csoportok adatai összehasonlíthatók más diagnosztikai eszközökkel /FPI, CPI, PFT/ mért személyiségdimenziókkal. Így pl. az extravertió-introvertió, mint személyiségjegy nagy fontossága, vagy az FPI emócionális labilitás, CPI dominancia-igény stb. Összességében úgy látjuk, hogy ebben az életkorban az érzelmi szféra ugyan változik, de egyben erősödő pozitív törekvéseket is jelez, amelyek az aktivitásban és a nagyon erőteljes kibontakozás-vágyban /iskolatípusonként, pályaválasztási elképzelésenként természetesen igen eltérő módon/ manifesztálódnak.

5.sz. táblázat: A CPI-teszt adatai

Faktor	x	s
1. Do	23,87	4,99
2. Cs	16,70	3,58
3. Sy	20,37	5,83
4. Sp	31,34	5,37
5. Sa	18,26	4,48
6. Wb	31,67	7,62
7. Re	31,30	4,31
8. So	36,10	4,95
9. Sc	30,70	8,10
10. To	20,10	3,82
11. Gi	19,47	6,31
12. Cm	22,45	2,10
13. Ac	24,70	4,29
14. Ai	16,57	2,35
15. Te	36,88	4,76
16. Py	9,79	2,19
17. Fx	9,50	3,74
18. Fe	23,79	3,40

N = 120

Az elutasított szín a fekete és a szürke, mégpedig emelkedő tendenciával. Ez azt jelenti, hogy az élmények iránti egyéni igény jelentősen növekszik, az élet eseményeibe való aktív beavatkozás iránti szükséglet erősödik, amely felfokozott türelmetlenségre utal a függőség elviselésében /Szilágyi, 1982/.

A középiskolai tanulók érzelmi állapotára következtethetünk többféle személyiségdiagnosztikai vizsgálat adataiból is. Az érzelmi-indulati élet különböző jegyeinek jellemzése alapján iskolatípustól, továbbtanulási aspirációtól függetlenül két alapvető csoportot különíthetünk el. A felfokozott energiatöltéssel rendelkezők csoportjára jellemző az, hogy többnyire robbanékonyak, önérvényesítési törekvéseiket minden áron meg akarják valósítani, /pálya/elképzeléseikhez határozottan ragaszkodnak. E tanulók jelentős hányada érzelmileg labilis /FPI emóc.lab./, interperszonális kapcsolataiban a kötődéseket csak részlegesen vállalja /PFT GCR/.

A vizsgált tanulók másik csoportja lényegesen kiegyensúlyozottabb. A külvilághoz való viszonyukban az érdeklődés és az indulat többnyire egyensúlyt mutat. Jellemző ezekre a középiskolásokra, hogy a különböző normákat és szabályokat "belülről is elfogadják". Ugyanakkor érzelmileg mégis ők a változó-konyabbak, mivel viselkedésükben esetenként túlteng a hangulati elem. Az ellenőrzött indulatok viszont mindvégig számottevő affektív energia-tartalékokat jelentenek számukra, amelyet többségük magatartásában képes mobilizálni.

6.sz. táblázat: A PFT-teszt adatai /N=120/

Faktorok	Átlag alatti	Átlagos	Átlag feletti
GCR	26,6%	61,8%	11,6%
O-D	8,3%	83,4%	8,3%
E-D	36,6%	60,1%	3,3%
N-P	1,6%	78,3%	20,1%
E	15,8%	68,4%	15,8%
I	19,2%	60,8%	20,0%
M	10,8%	86,6%	2,6%

Összefoglalás

Összegzésként megállapíthatjuk azt, hogy a középiskolai tanulók pályaválasztási elképzeléseinek érzelmi sajátosságait fokozott aktivitás és határozott önmegvalósítási törekvés jellemzi. Adataink elemzéséből kitűnik, hogy a kötöttségeket és függőségeket változó módon viselik el. A vizsgált minta érzelmi szempontból általában nem a pályaaspirációs irányok szerint differenciálódik, hanem egyes pályacsoportokon belül is sajátos érzelmi-affektív típusok jelenlétét tapasztaljuk. A tanulók többsége tárgyra orientált. Még a szociális vonzatu pályák esetében is túlteng ez a tendencia. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy néhány pályához való kötődésben /pl. ápolónő, eladó, felszolgáló/ számottevő a szociális érzékenység /Helembai, 1985/ mutatója.

A korai ifjúkoruk érzelmi életének jellegzetes vonása az, hogy bizonytalanságaikat; esetleges hiányosságaikat határozott sikerre való törekvéssel próbálják ellensúlyozni /Szilágyi, 1982/. Ezt a kiegyenlítési törekvést elsősorban a tanulmányi sikerességhez, közvetve a választott pályán elérendő eredményességhez kapcsolják. Nagy energia-töltésük döntően fokozott önérvényesítési törekvésekben manifesztálódik.

A középiskolai tanulók érzelmi szférájának jellemzői különböző mértékben felelnek meg pályaválasztási elképzeléseiknek. Valamennyi pályacsoport esetében azok a tanulók mutatnak határozottabb identifikációs készséget leendő életpályájukkal, akik viszonylag kiegyensúlyozottabbak, energia-hátterük eléggé stabil s ugyanakkor képesek érzelmeiket szabályozni /főként indulataik fékezésével/. E fiatalok aktívan törekednek önmegvalósításra és egyre erősödő kompromisszum-képességük alkalmazkodásukat is fejleszti. Az általunk vizsgált középiskolások nagyobb hányada viselkedésében határozott, önérvényesítésében dinamikus, amely feltételezi az érzelmi kiegyensúlyozottság megfelelő mértékét. A pályaaorientáció adekvát emocionális követelményeit természetesen meg kell tanulni a fiataloknak pályafejlődésük során, amelynek talán legfontosabb része a pályával való előzetes azonosulás szakasza.

I r o d a l o m

1. CSIRSZKA János: Pályalélektan.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1966.
2. CSIRSZKA János: A személyiség munkatévékenységeinek pszichológiája.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
3. DANGS István: Nevelői attitűd és a tanulócsoport pályamotivációja.
Pályaválasztás, 1982. 2.sz.
4. DURÓ Lajos - ZAKAR András /szerk./: Vizsgálatok a pályaválasztási értékorientáció körében.
Kecskemét, 1980.
5. HELEMBAI Kornélia: Az egészségügyi szakiskolai tanulók szociális érzékenysége.
Magyar Pszichológiai Társaság VII. Országos Tudományos Konferenciája /Szerk.: Pléh Csaba és Nagy János/
Budapest, 1985. I. kötet 77. oldal
6. HERSKOVITS Mária: Az igényszintvizsgálat felhasználása a pályaválasztási tanácsadásban.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
7. MÉRÉI Ferenc: A Lüscher-próba klinikai alkalmazása.
Nademecum sorozat 14.sz. 1970.
8. JAKABNÉ SZILÁGYI Klára - VÖLGYESY Pál: Pályaválasztási döntésselőkészítés pszichológiai és pedagógiai lehetőségei.
FPK, Budapest, 1979.
9. RÓKUSFALVY Pál: Pályaválasztó fiatalok érzelmi életének visszatükröződése a pszichológiai vizsgálatok adataiban.
Pszichológiai tanulmányok V., Akadémiai Kiadó, 1963.

10. RÓKUSFALVY Pál: Pályaválasztás, pályaválasztási érettség.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1969.
11. RÓKUSFALVY Pál: A pályaválasztás személyiségvonatkozásai.
OPI, Budapest, 1980.
12. RÓKUSFALVY Pál - POVÁZSAY Éva - SIPOS Kornéli - HALMI
György: A Lüscher-teszt alkalmazási lehetőségei
és standardizálása.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
13. RITÓÓK Pálné: Személyiségfejleszté és pályaválasztás.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.
14. SZILÁGYI Klára: Az orvosválasztás folyamatának pszicholó-
giai elemzése, különös tekintettel a pályaválasztás
szempontjaira.
Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest, 1982.
15. VÖLGYESY Pál: A pályaválasztási döntés előkészítése.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.
16. ZAKAR András: A gimnáziumi tanulók pályaválasztási
szempontjainak személyiségi tényezői.
Kandidátusi értekezés. Kézirat. Szeged, 1985.

Андраш Закар – Корнэлия Хелембаи:

Эмоциональные особенности представлений
профориентации у учащихся средних учебных заведений

Статья разрабатывает и анализирует данные исследования, проведенного в кругу учащихся гимназий, средних профессиональных школ и профессионально-технических училищ (всего около 500 учащихся). Авторы детально анализируют аффективные компоненты процесса профориентации (т.е. выбора будущей профессии) в свете различных теорий профориентации. На основе опытного базиса, полученного применением разных методов исследований – тест Люшера, CPI, PPT, FPI – авторы раскрывают эмоционально-аффективные особенности идентификации с выбранной профессией.

Полученные результаты исследования вносят вклад в дело психологического познания динамики и расчленении эмоций, связанных с профориентацией учащихся средних школ. Эти результаты способствуют также и психологическому познанию взаимосвязей с другими важными личностными факторами.

András Zakar - Kornélia Helembai

Die gefühlsmässigen Eigenheiten der Vorstellungen
von Mittelschülern über die Berufswahl

In der Studie werden die Daten der Untersuchung von annähernd fünfhundert Gymnasisten, Fachmittelschüler und Facharbeiterschülern aufgearbeitet und interpretiert. Die Autoren analysieren im Detail die affektiven Komponenten des Berufswahlprozesses im Spiegel der verschiedenen Berufswahltheorien. Aufbauend auf die mit den verschiedenen Untersuchungsmethoden /Lüscher-Test, CPI, PFT, FPI/ gewonnene Erfahrungsbasis decken sie die gefühlsmässig-affektiven Eigenheiten der Identifizierung mit dem gewählten Beruf auf.

Die gewonnenen Forschungsergebnisse tragen zum psychologischen Erkennen der Aufgliederung der mit der Berufswahl der Mittelschüler zusammenhängenden Gefühle, der Dynamik und der Zusammenhänge mit anderen persönlichen Faktoren bei.

T a r t a l o m

	oldal
Ágoston György-Drien Károly: A kísérleti 5 évfolyamu, iskolarendszerű technikus- képzés elözményei és tapasztalatai	3
Koncz János: Az oktatásügy és a pedagógus- képzés Svédországban az 1960-as évek végéig	30
Kékes Szabó Mihály: Középiskolai tanulók iskolán kívüli társas kapcsolatainak szinterei	71
Csirikné Czachesz Erzsébet: Összetett nyelv- vi kijelentések nyelvi-logikai értelm- ezésének empirikus vizsgálata 10-17 éves tanulóknál	93
Vidákovich Tibor: Az íráskészség vizsgálá- latának néhány mérésmetodikai prob- lémája	117
Duró Lajos: A felsőoktatás korszerűsíté- sének pszichológiai problémái	139
Zakar András-Helembai Kornélia: A közép- iskolai tanulók pályaválasztási el- képzeléseinek érzelmi sajátosságai	159

AZ ACTA PAEDAGOGICA ET PSYCHOLOGICA EDDIG MEGJELENT SZÁMAI

1. Gyűjteményes kötet, 1956. Tartalom:
  - Tettamanti Béla: Művelődés és nevelésügy az ókori görög városállamok virágzásának és válságának korában
  - Király József: Az idegrendszer plaszticitása és a nevelhetőség
  - Király József: Új készülék reakcióidő határozására
  - Király József: Kereszturi Ferenc
  - Muhy János: Schwarz Gyula kulturpolitikai nézetei
2. Király József: A színes hallás és a feltételes reflex, 1957.
3. Tettamanti Béla-Geréb György: Vita Comenius világnézetéről és ismeretelméleti állásfoglalásáról. 1957.
4. Kunsági Elemér: A gimnáziumi biológiagyakorlatok vezetésének szakmódszertani kérdései, 1958.
5. Makai Lajos: A gimnáziumi fizikai gyakorlatok vezetésének szakmódszertani kérdései, 1958.
6. Gyűjteményes kötet, 1962. Tartalom:
  - Dr. Ágoston György: A tudományos kutatómunkára nevelés lehetőségei a magyar felsőoktatási intézményekben
  - Dr. Duró Lajos: A középiskolai kollégiumi nevelőtanárképzés néhány kérdése
7. Gyűjteményes kötet, 1963. Tartalom:
  - Dr. Ágoston György: Előszó
  - Dr. Duró Lajos: A tanárjelöltek pszichológiai gyakorlatának nevelő hatása
  - Dr. Nagy József: A III. éves tanárszakos egyetemi hallgatók iskolai megfigyelésének tapasztalatai

- Dr.Kunsági Elemér: A vidéki iskolai gyakorlatok néhány tapasztalata
8. Gyűjteményes kötet, 1964. A Szegedi József Attila Tudományegyetem Neveléstudományi és Lélektani Intézetében készült disszertációk I. Tartalom:
- Orosz Sándor: Középiskolai fogalmazástanítás /1962/
- Nagy József: Az idegen nyelvi készségek és jártasságok kialakításának néhány problémája /1963/
- Nagy Istvánné Varga Margit: Önálló munka földrajzórán /1964/
9. Gyűjteményes kötet, 1965. A Szegedi József Attila Tudományegyetem Neveléstudományi és Lélektani Intézetében készült disszertációk II. Tartalom:
- Németh Kálmán: A tanulói személyiség pszichológiai megismerésének néhány elméleti és gyakorlati problémája /1965/
- Veczko József: A környezeti ártalmak és személyiségzavarok néhány pszichológiai problémája /1965/
- Veszprémi László: A pszichofizikai regenerálódás hatása a tanulók munkateljesítményére /1964/
10. Gyűjteményes kötet, 1966. Tartalom:
- Dr.Ágoston György: Az oktatás korszerűsítése mint társadalmi szükséglet
- Dr.Duró Lajos: A szociometriai módszerek pedagógiai alkalmazásának metodológiai problémáiról
- Dr.Orosz Sándor: A középiskolai tanárjelöltek nevelési gyakorlatáról
11. Dr.Orosz Sándor: A tanulók fogalmazási teljesítményének egzakt mérési lehetőségéről
- Dr.Veczko József: Adatok a tanulók iskolához való viszonyának pszichológiai vizsgálatához
- Kerekesné Nagy Mária: A gimnáziumi pszichológia-oktatás személyiségalkotó hatásáról.
12. Dr.Ágoston György, Kerekesné Nagy Mária, dr.Kunsági Elemér, Nagyné dr.Varga Margit, dr.Nagy János, dr.Rózsa Éva és dr.Orosz Sándor: A IV. osztályos gimnáziumi tanulók körében végzett, a hazafias nevelés eredményeit vizsgáló felmérés tapasztalatai
- Dr.Rózsa Éva: A pedagógiai szociológia a gyakorló pedagógusok munkájában
- Dr.Veczko József: A tanulók iskolához való viszonyát alakító hatások pszichológiai vizsgálata
13. Dr.Nagy János: A Tanácsköztársaság közoktatásügyi tapasztalatainak felhasználása szocialista közoktatásügyünk fejlesztésében a felszabadulás után

- Dr. Ágoston György-Dr. Kunsági, Elemér: A gyermekeszmény-
képzés vizsgálatá
Dr. Duró Lajos: A személység szociometriai vizsgálatainak
módszertani problémái
Dr. Veidner János: A fajnyelv fogalom, a nyelv- és a faj-
szavak viszonyának vizsgálata az általános is-
kola 6. osztályában
14. György Ágoston: Des formules de coopération gouvernement-
Universités pour l'application d'un programme de
recherche pédagogique / Document de travail pour la
réunion d'experts sur la recherche pédagogique
Toronto / Canada, 26-30 août 1968 /
Irene Wójnar: /Warszawa/: L'art et formation humaine
Intégrale
- Eva Rózsa: Die Formen der ganzheitliche Bildung und Erziehung
in Ungarn und die wichtigsten pädagogischen
Erfahrungen
András Vágvölgyi: Young graduates and identification with
their chosen career
József Veczko: Psychologische Überprüfung der Kenntnisse,
die Lehrer in den Grund- und Oberschulen von den
Schülern besitzen
15. György Ágoston: Beziehungen zwischen Mittelschulunterricht
und Hochschulstudium in Ungarn
Sándor Orsz: Particular System of Measuring the Level of
Knowledge in Hungary, Conforming to the
Possibilities of the Integrated Schools-system
Eva Rózsa: Möglichkeit der Modernisierung des Unterrichts
in der Tagesheimschule
József Veczko: Data on the Pedagogic psychological Study
of the Relation of the Pupils to School
József Nagy: Standard Grade
Margit Varga-Nagy: The Concept and Didactic Value of the
Work Sheet
17. György Ágoston-Sándor Orsz: An Experiment to Transform
the Structure of Secondary School Education
Helmut Breuer: Methodologische und Methodische Aspekte
einer Frühdiagnose von Voraussetzungen für den
Erwerb der Schriftsprache
József Veczko: Pupils Opinion of Their Teachers Behaviours
Forms
Elemér Kunsági: An Investigation of the Ideas of
Secondary School Students
18. Dr. György Ágoston: Le Communauté en tant qu'Éducateurs

- Dr.Éva Rózsa: Freizeit in der Tagesheimschule
- Dr.Jenő Gergely: Moralische Urteile von in der Pubertät Hörgeschädigten Schülern
- Dr.András.Zakar: Motive und Gestaltungsfaktoren der Berufswahl in der Pubertätszeit
- M.Radtke - Dr.G.Hahn: Methodologische und Ideologisch-Theoretische Grundpositionen einer neuen Methode zur Ermittlung wesentlicher Erziehungs-ergebnisse
19. Dr.György Ágoston: The structure of educational research and its coordination
- Dr.Imre Csizsár: Experimental cathingaup process in facultative subject group secondary education
- Dr.Keményné, Erzsébet Gyimes: Über Zusammenhänge zwischen den interpersonellen Beziehungen der Wertorientierung der Persönlichkeit
- Dr.József Nagy: Themakompensations Unterricht
20. Dr.Máderne Kiss Márta: A Pedagógiai Tanszék oktatóinak szakirodalmi publikációi. Bibliográfia /1958-1978/
- Ágoston György: Kísérleti terv a gimnáziumi és szakközépiskolai képzés átalakítására egységes középiskolai képzés differenciált ágazataivá
- Nagy József: Kvantitatív pedagógiai értékelés
21. Dr.Duró Lajos: A személyközi viszonyok fejlődése a gimnázium első osztályában
- Dr.Gergely Jenő: A tantárgycsoport választásának értékorientációs tényezői a gimnáziumi fakultatív képzési kísérletben
- Dr.Veczko József: Serdülőkorú tanulók tantárgykedveltségének pedagógiai, pszichológiai vizsgálata
- Dr.Zakar András: Az első-osztályos középiskolai tanulók pályaválasztási szándékának értékorientációs tényezői
22. Dr.Ágoston György: A munkára nevelés
- Dr.Gergely Jenő: Gimnazisták értékorientációjának vizsgálata az életpálya vonzó indítékai alapján
- Dr.Kunsági Elemér: 17-18 éves tanulók hazafias eszményképei és munkaideáljai
- Dr.Nagy József: A tudás létezési módjai. Megjelenési formái és funkciói
- Dr.Zakar András: A pályaválasztási értékorientáció pszichológiai vizsgálata harmadik osztályos középiskolai tanulók körében
23. Dr.Ágoston György: Nevelés a tanórán kívül

- Dr.Gergely Jenő: Az érdeklődés szerepe a pedagógiai és pszichológiai elméletekben
- Dr.Kékes Szabó Mihály: Középiszkolai tanulók közösségi tevékenységének vizsgálata
- Dr.Zakar András: Az érettségiző fiatalok pályaválasztási identifikációjának pszichológiai vizsgálata
- Dr.Ágoston György-dr.Nagy József: Tájékoztató jelentések a JATE Pedagógiai Tanszékén az elmúlt tervidőszakban /1977-80/ a 6-os kutatási főirány keretében végzett kutatásokról
- Dr.Duró Lajos-dr.Gergely Jenő-dr.Zakar András-dr.Veczkó József: Tájékoztató jelentések a JATE Pszichológiai Tanszékén az elmúlt tervidőszakban /1977-80/ a 6-os kutatási főirány keretében végzett kutatásokról
24. Duró Lajos: Az értékorientáció pszichológiai vizsgálata
25. Ágoston György: Az iskolakísérletek egyes kutatásszervezési és kutatómódszertani kérdései
- Komlóssy Ákos: Az egységes alapú középiskola modellje
- Jazimiczkyne Tanács Erzsébet: Az orientáció szerepe az egységes alapú középiskolai képzésben
- Laszlavik Éva: Az idegen nyelvi képzés helyzete a kísérleti egységes alapú képzésben
- Nagy József: A művelési képességek rendszere
- Csapó Benő: A kombinatív képesség bonyolult rendszerként való leírásának stratégiája
- Hunya Péterné: Többváltozós matematikai statisztikai módszerek a pedagógiai kutatásban
- Kékes Szabó Mihály: Csongrád megyei középiskolák KISZ munkájának időszerű kérdései
- Kunsági Elemér: 17-18 éves fiatalok eszményképválasztásának forrásai
- Duró Lajos: Középiszkolai tanulók értékorientációjának strukturális és dinamikai jellemzői
- Veczkó József: A tanulók iskolai viszonyának alakulása egy longitudinális vizsgálat tükrében
- Gergely Jenő: Középiszkolai tanulók életfelfogásának értékorientációs tényezői
- Keczer Tamás: Középiszkolai osztályközösségek pszichikus szerkezetének összehasonlító vizsgálatára fakultatív rendszerű oktatási kísérlet után
- Zakar András: A pályakép vizsgálata középiskolai tanulók körében
- Sebőné, Szenes Márta: Adatok a középiskolások baráti kapcsolatainak többszemponu elemzéséhez

26. Ágoston György: Az osztrák iskolaügy alakulása /1962-1972/
 Hunya Péterné: Minimális elemszámú ekvivalens tesztek kiválasztása
 Kékes Szabó Mihály: Közösségi nevelésünk néhány időszere kérdéseinek történeti előzményei
 Gergely Jenő: A foglalkozással kapcsolatos értékorientáció mérésének módszertani problémái
 Keményné Gyimes Erzsébet: Az óvodai idegennyelvi nevelés szociálpszichológiai vonatkozásai
 Veczkó József: A tanulók iskolához való viszonyának pedagógiai pszichológiai kérdései
27. Csapó Benő: A nominatív képesség fejlődését befolyásoló tényezők
 Csirikné Czachesz Erzsébet: A logikai műveletek és a kognitív fejlődés kapcsolata napjaink néhány fejlődéslektani kutatásában
 Hunya Péterné: Interaktív tesztelés feladatrendszerek minimalizálása AID módszerrel
 Kékes Szabó Mihály: Közösségi nevelésünk néhány időszere kérdéseinek történeti előzményei
 Komlóssy Ákos: A munkára nevelés néhány nevelésszelméleti kérdése
 Koncz János: Művelődéspolitikánk néhány kérdése
 Duró Lajos - Gergely Jenő: Óvodások és korrekciós osztályba járó gyermekek kognitív fejlődése
 Gergely Jenő: G.W. Allport-P.E. Vernon-G.Lindzey, Értékbeállítódás teszt alkalmazásának tapasztalatai
 Veczkó József: A gyermekvédelem szervezeti és tartalmi reformja
 Zakar András: A pályával való azonosulás vizsgálata pedagógusnak készülő gimnáziumi tanulók körében
 Zakar András - Helembai Kornélia: A szakmunkástanulók érdeklődésstrukturájának vizsgálata